Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megóvandó értékek, azok azonosításában, rendszerezésében, adataik nyilvántartásba vételében és folyamatos frissítésében, gondozásában a megyei és települési önkormányzatok működhetnek közre. Ezúttal is az értéktárakba felvett, azokban nyilvántartott kincsek közül válogattunk.

A legrégebbi virágének *(Győr-Moson-Sopron vármegye Értéktára)*

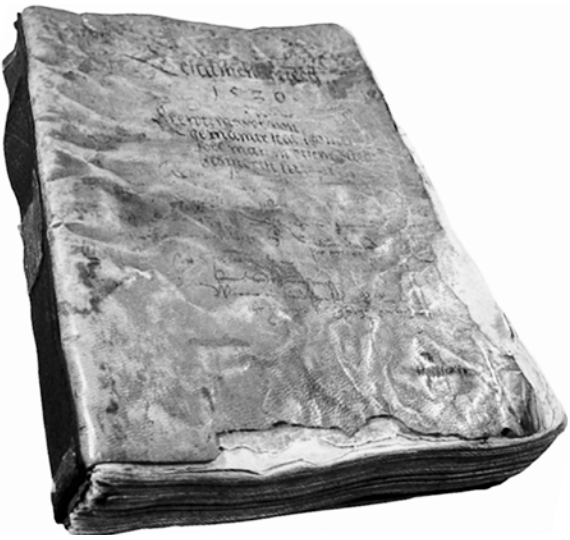

Az eddig ismert legrégebbi magyar virágének (voltaképpen egy virágének-töredék) Sopronból származik. A város egykori jegyzője, *Gugelweit* János jegyezte fel 1490 körül, s egy számadáskönyv pergamentábláján maradt fenn. Megmaradása voltaképpen egy szerencsés véletlennek köszönhető. A későbbiekben más könyvek kötésére újrahasznosított oldalról vegyszer segítésével eltávolították a szöveget. E beavatkozás után sajnálatosan csak az ének mindössze két sora vált olvashatóvá. De micsoda két sor! Ómagyar írásmódú, de friss költői erejű, kesergő mondattal.

„Vyragh thudyad, theuled el kell mennem, / És the yerthed kel gyazba eweltеznem." (Virág tudjad, tőled el kell mennem, / És te érted kell gyászba öltöznem.)

A soproni töredéket *Házi* Jenő nyomán tartja a szakirodalom virágéneknek, szerelmi tematikájú lírai költeménynek. A két sor búcsúzást megjelenítő szerelmes vers, talán alba (a szerelmesek hajnali elválásának témáját feldolgozó műfaj) töredéke lehet. Az ének úgy helytörténeti, mint irodalomtörténeti vonatkozásban is jelentős értéket képvisel.

Schwarz Dávid és léghajója *(Keszthelyi települési Értéktár)*

Schwarz Dávid (1850-1897) zsidó vallású szülők gyermekeként Keszthelyen született, azonban élete nagy részét fakereskedőként Zágrábban töltötte. Napi munkáját elvégezve folyton különféle találmányokon dolgozott. Merev szerkezetű, kormányozható léghajótervének megvalósításához – miután Bécsben a Monarchia hadügyminisztériumától nem tudta megszerezni a pénzügyi alapokat – két évig a cári kincstár támogatását élvezve Szentpétervároon folytathatta a kísérleteit. Ezt követően Berlinben Carl *Berggel* dolgozott tovább szilárd (alumínium) burkolatú kormányozható léghajóján. Járművének terve alapvetően eltért elődeinek és kortársainak alkotásaitól. Elsőként ismerte fel a köny-

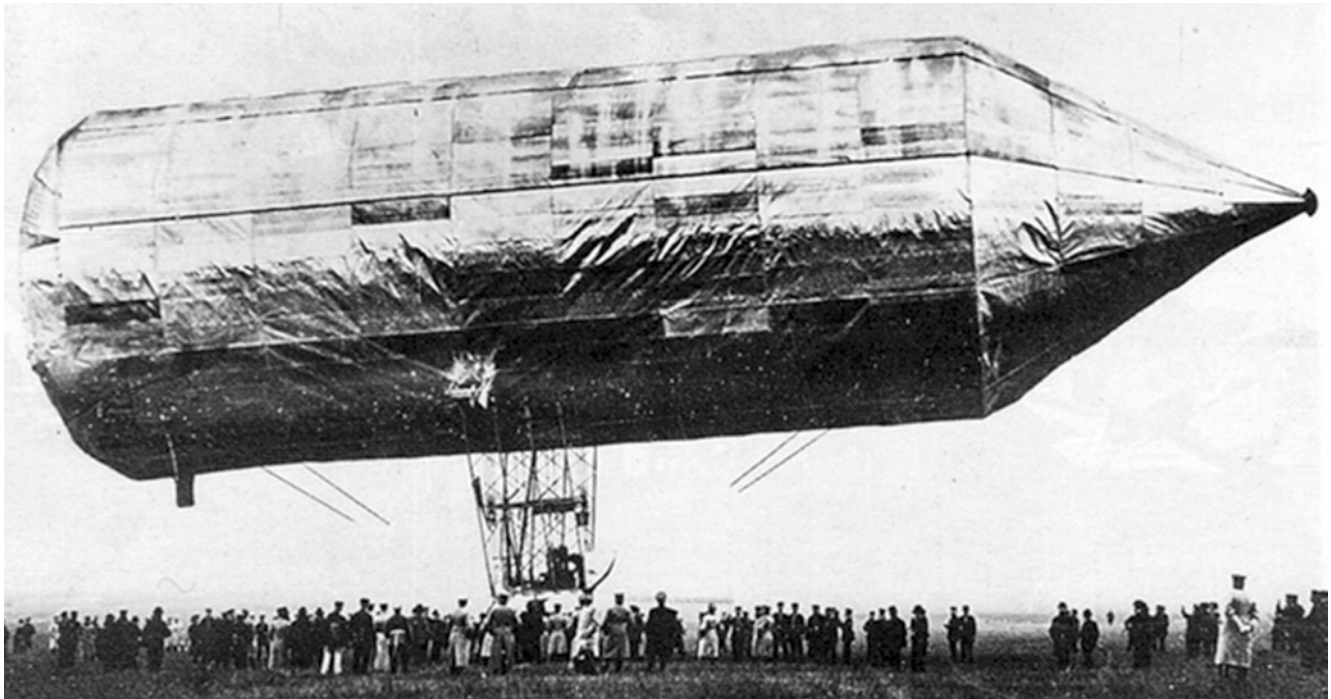

nyűfém, mint léghajó-burkolat lehetőségét. Felfedezése eredményeként született meg a világ legelső, alumíniumból készült közlekedési eszköze, légi járműve, az első héjszerkezetű repülőalkalmatosság teste. Több felemás sikerű felszállását követőn, halála után 1897. november 3-án a berlini tempelhofi repülőtér felett csaknem tökéletes repüléssel igazolódott Schwarz elgondolásainak helyessége. A felszállást és légi bemutatót gróf Ferdinand von *Zeppelin* is megtekintette. Nagy fantáziát látott a találmány alkalmazásában, ezért az özvegytől megvette a férje által kidolgozott terveket, szabadalmaztatta és világhírű léghajóinak építése során felhasználta azokat, majd ismertté tette a légiközlekedésben.

Mikonya József irodalmi hagyatéka *(Komárom-Esztergom vármegye Értéktára)*

Mikonya József (1928-2006) a magyarországi németség elismert írója, költője nagy értéket teremtett és hagyott utókorára. Krónikás, zenész, előadó, szőlőműves, bányász, de mindenekelőtt nyelvművelő volt, aki megszállottan adta át kortársainak a nyelvi, szellemi és kulturális örökséget. Számos anekdota, elbeszélés, vers, dal, dokumentum köszönhető neki, amelyek a németség gondolkodásmódját, életvitelét, kultúráját, hagyományvilágát dolgozzák fel a jövő nemzedéke számára. Bányász, majd kohómunkás mindennapjai mellett az 1970-es években nagy szorgalommal vetette bele magát az irodalmi tevékenységbe. A Magyarországi Német Szerzők és Művészek Egyesületének aktív és elismert tagja volt.

Munkássága elismeréseként Tarján díszpolgárává választották, és megkapta a magyarországi németek legnagyobb elismerését, az „Ehrennadel in Gold für das Ungarndeutschtum" díjat is.

Román ortodox templom *(Körösszakáli települési Értéktár)*

1788-ban épült késő barokk stílusú templom, hajóját szegmensíves dongaboltozat fedi. A kőfal ikonosztázait a XVIII. század végén készítették. Középen a szépen formált ajtó fölött a timpanonos kapumotívumban az Utolsó vacsora látható.

A templomot tetőszerkezetével együtt 1928-ban újították fel, az eredeti zsindelytetőt akkor cserélték bádoglemezekre. Azóta csak kisebb állagmegóvási munkálatokat végeztek rajta 2022 augusztusáig. Akkortól pályázaton nyert összegekből, valamint a helyi román nemzetiségi egyesület jótékonysági adománygyűjtő rendezvényeiből és széleskörű gyűjtéséből származó összegekből teljes felújítása is megkezdődött. A munkálatok ezúttal a teljes külső homlokzatra is kiterjedtek, de a tetőszerkezet ismételt helyreállítása is megtörtént.

A templom igazi érdekessége, hogy a királyi ajtó mellett egy gyermektelen Madonna, azaz olyan festmény látható, melyen a kép alkotója a kis Jézus nélkül ábrázolja Szűz Máriát. A Templom utca 16. szám alatt álló épület országosan védett műemlék.

Oroszlányi Szlovák Tájház *(Oroszlányi települési Értéktár)*

A XIX. század végén épült telkesgazda-házban 1987-ben nyílt meg a szlovák tájház, melynek gyűjteménye igen gazdag. A lakosság igen sok kiállítható tárgyat adományozott, ám egy-egy használati eszközből, ruhatípusból csak egy-két darabot használtak fel, mivel változatos kiállítási anyagra törekedtek.

Maga a ház két szobából és a középen lévő konyhából, valamint kamrából, istállóból áll. A tájházhoz nagy udvar is tartozik, amelyben

nyári konyha, pince, disznóól, pajta és egy kút is található. A korhűn berendezett, a XVIII. század elejére visszanyúló – szlovák hagyományoknak megfelelően épült – ház kiválóan alkalmas arra, hogy bemutassa, miként éltek a szlovák ősök. A város sokat köszönhet a helyi szlovákságnak.

A Szlovák Klub tagjai összejöveteleiket és programjaikat a tájházban szervezik meg. Így tovább színesítik a város kultúráját, ráadásul a többségi nemzethez tartozók is szívesen kapcsolódnak be ezekbe az eseményekbe. A Szlovák Tájház épülete ad otthont évről évre a Falunapok programjainak is. Ezeket a sok éves szlovákiai partnerkapcsolatok jegyében a Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat és a Falu Hagyományőrző és Kulturális Egyesület rendezi.

Csongrádi kadarka *(Csongrádi települési Értéktár)*

Származása bizonytalan, egyesek kis-ázsiai eredetűnek tartják, mások pedig Albániát jelölik meg származási helyéül. A neve az albániai Shkodra város szerb-horvát „Skadar" nevéből ered. Magyarországra a Balkán-félszigetről került, valószínűleg szerb közvetítéssel, a török kiűzését követően, a XVIII. században. Hazánkban gyorsan elterjedt, és a reformkorban már szinte minden borvidékünkön termesztették; napjainkra termőterületei lecsökkentek. Leghíresebbekké az alföldi kadarka és a szekszárdi kadarka borok váltak. A magyar borvidékek közül a kadarka igazi otthona a csongrádi, keceli, illetve a szekszárdi borvidék.

Tőkéje még a sovány homokon is erős növekedésű, hajtásai mereven felállóak, ezért támasz nélkül is termeszthető. Rendkívül igénytelen, edzett, jó szárazságtűrő fajta. Napfényigénye magas. Bogyói kékes feketék, árnyékos oldalukon néha zöldeskékek. Általában bőtermő, bora – jó érés esetén – kiemelkedően fűszeres zamatú. Kötöttebb és löszös talajon magasabb minőségű, testesebb vörösborokat, míg lazább homoktalajon vékonyabb, üdébb borokat terem.

Weinstock/Gafni Miklós munkássága *(Tiszacsegei települési Értéktár)*

Weinstock Miklós 1922. május 28-án született Tiszacsegén. A második világháború éveiben Budapestre a Zeneakadémiára került előképzősnek. Tehetsége ellenére származása miatt a megszületett zsidótörvények értelmében még vizsgát sem tehetett a Zeneakadémián. 1944-ben munkaszolgálatra hívták be. A háború után hazatért szülővárosába, később pedig Budapestre költözött.

A Zeneakadémia olasz származású karmestere, Sergio *Failoni* új tenorista tehetségként mutatta be a közönségnek. Ekkor egy évet töltött

a Zeneakadémián, 1946 tavaszán Olaszországba került. 1947-ben az Egyesült Államokba költözött, előbb *Vari-Weinstock*, majd *Gafni* néven a New York-i Metropolitan magánénekese lett. Járt Ausztráliában, Közép- és Dél-Amerikában s Európa számos országában. Kilenc nyelven beszélt, az operákat eredeti nyelvükön adta elő. Fellépett az amerikai elnökök (*Truman*, *Eisenhower* és *Kennedy*) beiktatásakor rendezett előadásokon. Az általuk a Fehér Házban adott fogadásoknak is rendszeres fellépője volt. Az 1960-as évektől a budapesti Állami Operaházban is gyakran szerepelt vendégénekesként. 1963-as magyarországi szereplése alkalmával Tiszacsegére is hazalátogatott. Fellépésével nagy sikert aratott a helybeliek előtt. 1981. március 8-án ötvenkilenc évesen halt meg egy repülőúton szívroham következtében. 2001-ben Tiszacsege Önkormányzata hajdani szülőháza falán emléktáblát helyezett el.

Francia temető *(Gönyűi települési Értéktár)*

A vélhetően újkori temetőt *Sikor* Ferenc főjegyző szőlője aláforgatása során találta meg 1926-1927-ben. A néphagyomány szerint a temetőben a napóleoni háborúk idején, az 1809-es kismegyeri csata után Gönyűn táborozó, a háborús események következtében elhalálozott francia tisztek nyugszanak. Ezt a korabeli események is megerősíteni látszanak. A napóleoni háborúk során a fekvése miatt fontos Gönyűn, a híres postakocsi-állomáson *I. Ferenc* császár és király is eltöltött egy éjszakát (itt tartózkodása alatt nemesítésre is jutott az idejéből). A visszavonuló császári hadsereg nyomában érkező francia sereg itt vert tábort. A francia tisztek az Esterházy-kastélyban, azaz a korábban említett posta- és vendégfogadó épületében szállásolták el magukat.

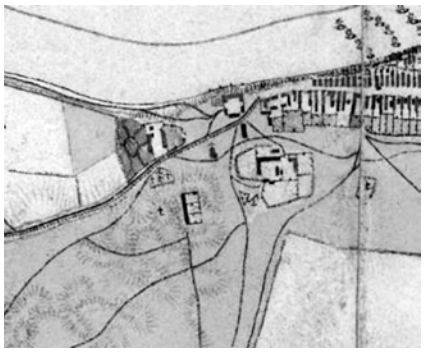

Borbálázás – Európában egyedülálló horvát népszokás *(Kimlei települési Értéktár)*

A Borbála-járás, ez az Európában egyedülálló alakoskodó népszokás csakis Kimlén maradt fenn. Borbála december 3-án járja a falu utcáit, hogy egészséget és szerencsét vigyen a házak lakóinak. Viselete szoknya, férfiing, fej- és vállkendő, harisnya, kesztyű. Arca fehér fátyollal van letakarva, kezében fehér szalaggal díszített fakanalat tart. Erősen dörömböl az ajtókon. Nem beszél, csak mutogat, ezért kísérője – aki többnyire fiatal legény – kéri horvát nyelven a házba történő bebocsátást. Borbála a segítségével köszönti a ház lakóit és imára szólítja fel a gyerekeket. Fakanalával megkocogtatja a fogaikat, hogy egészségesek maradjanak, majd megveregeti a ház lakóinak fájós testrészeit, hogy meggyógyuljanak. Távozásakor a gyerekek megígérik neki, hogy jók lesznek, ezért cukorkákkal jutalmazza őket, a földre pedig magokat szór, hogy biztosítsa a következő évi jó termést. A kísérő(k) köszön(nek) el nevében a családtagoktól. Egészséget, jó termést és szerencsét kívánnak nekik.

Bojt roma nemzetiségi hagyománykincse *(Bojti települési Értéktár)*

Bojt határmenti aprófalu, ahol a roma nemzetiség igen magas arányban él. 1993 óta működik a településen hagyományőrző csoport, melynek célja a roma kultúra értékeinek széles körű megismertetése. 1996-ban alakult meg az Uzho jilo – Tiszta szív együttes, melynek névadója *Choli Daróczi* József író, költő, műfordító, pedagógus volt. A csoport az énekes tánczenei kíséret (szájbőgő) mellett hangszerpótló megoldásként vizeskanna ütögetése és két kanál kasztanyettaszerű használatával fokozza a cigánydalok kifejező- és hatóerejét. A kezdetektől fogva nagy hatással van a csoportra a legismertebb roma folklóregyüttes, a Kalyi

Jag zenéje. Szívesen tanulnak igazi archaikus melódiát az oláhcigány Romanyi Rota, a beás Kanizsa Csillagai és a hangszerelésben, előadásmódban egyéni stílust alkotó együttesektől.

Büszkék a származásukra, őseik kultúráját, nyelvét őrzik és gyerekeiket is tanítják. Úgy vállalják önmagukat, hogy mindenki elé tárják kulturális, nyelvi értékeiket. Hagyományőrző rendezvények rendszeres fellépői. Az autentikus, ősi lelkiséget sugárzó, szívvel-lélekkel, magas művészi szinten előadott produkcióikat „igazi gyöngyszemként" értékelték a szakemberek. Az Uzho jilo – Tiszta szív hagyományőrző együttes térségi, megyei és országos versenyeken szép sikereket aratott. Hajdúhadházon a megyei Ki Mit Tud?-on II., a Furta Területi Népdalversenyen I. helyezést értek el. Hagyományőrző tevékenységük hozzájárul az identitástudat megőrzéséhez, a hagyományok, szokások továbbviteléhez, a magyarországi romák nyelve és kultúrája iránti tisztelet és a befogadás erősítéséhez.

Komárom-Esztergom Vármegyei Nemzetiségi Találkozó és Gyermektalálkozó *(Komárom-Esztergom megyei Értéktár)*

A Komárom-Esztergom Megyei Nemzetiségi Gyermektalálkozót és a Komárom Esztergom Megyei (ma: Vármegyei) Nemzetiségi Találkozót 1976 óta minden páros évben más-más településen rendezik meg, mint a (vár)megye hagyományőrző nemzetiségi együtteseinek találkozóját. Alkalmanként huszonöt-harminc együttes mutatja be ilyenkor produkcióit. A Nemzetiségi Gyermektalálkozó házigazdája alkalomról alkalomra a felnőttek találkozójától eltérő helyszínen valósul meg. Ezeken szintén nagyszámú (húsz-harminc) nemzetiségi gyermekegyüttes mutatkozik be. A magas színvonalú rendezvények kitűnő alkalmat biztosítanak a továbbélő nemzetiségi hagyományok bemutatására, a nemzetiségek egymás közötti kapcsolatainak erősítésére, de szerepük van a többségi nemzet és a nemzetiségek harmonikus együttélésének megteremtésében s fenntartásában is.

Lengyel-magyar barátság emlékfája *(Makói települési Értéktár)*

2010-ben Makón a Petőfi parkban a település lengyel testvérvárosaival – Jasłoval és Radomskoval – ápolt jó kapcsolatának tiszteletére ültetett barátságfa. A fa fajtája kerti korallberkenye. A makói barátságfa mellett egy táblán magyar és lengyel nyelven a következő szöveg olvasható: „Az évszázadokon átívelő lengyel-magyar barátság tiszteletére ültette ezt a fát Jasło, Radomsko és Makó önkormányzata 2010".

A kerti korallberkenye örökzöld növény, Délkelet-Ázsiából származik, világszerte előszeretettel ültetik sövényként. Valódi pompájában tavasszal lehet gyönyörködni, mert akkor jelennek meg rajta a friss, láng csóvára emlékeztető, élénkpiros levelek. Ez a különlegesen szép küllem csupán két-három hétig csodálható, de fényes zöld lombozata egész évben mutatós dísze a parknak. Fehér virágai április-májusban nyílnak, piros termését ősszel érleli, melyek sokáig a növényen maradnak. Ez az egyetlen barátságfa a városban. Makó közterületén is csak itt él korallberkenye.

Mözsi sváb ház *(Tolna városi Értéktár)*

A külsőleg eredeti állapotában felújított régi mözsi sváb lakóház (Szt. István u. 125.) belső tereit 2008-2011 között felújították. Az épület homlokzatburkolata eredeti sárga kisméretű tégla lett, a homlokzati ablakok az eredeti egyesített szárnyúakra lettek felújítva spalettával (régen

zsalu volt). Az utcafronton az eredeti kovácsoltvas kerítés áll. A hosszú oszlopos tornácú sváb parasztház 1846 négyzetméteres telken áll, és a tornáccal együtt 110 m² alapterületű. A ház nagyméretű téglából épült, a szobákat elválasztó falak egy méter magasságig szintén téglából, fölötte vályogból készültek. Előszoba, konyha-spájz, étkező, nappali, két hálószoba és fürdőszoba a belső tagolása. A szobák végén padlásfeljáró van. A szobák padozata régi hajópadló. A tornácról lépcsős fel- és lejáró van az udvarhoz. Az udvar kocsibejáró része eredeti téglával lerakott. Az utcáról lépcső vezet fel a színes világítóablakos bejárati ajtóhoz. Az ingatlanhoz gazdálkodásra alkalmas hátsó udvar és kert tartozik, csibe- és disznóólla, góréval (kukoricatárolóval) és szénapajtával. Az első udvarban pince található, mely kinyúlik az utcára.

Kolo Tánccsoport és bunyevác helytörténeti gyűjtemény *(Tompai települési Értéktár)*

Tompa olyan határ menti város, ahol a helyi hagyományokat az idősebb nemzedék szeretné átadni a fiatalok számára. A tompai bunyevácok 2007-ben alapították meg tánccsoportjukat s helytörténeti gyűjteményüket a helyi művelődési ház támogatásával. Tevékenységükért már két évvel később átvehették a Tompa Városáért elismerést. A tánc szeretete és a hagyományok tisztelete hívta életre a csoportot, amelynek összetétele igen változatos mind korra, mind foglalkozásra való tekintettel. A kezdetektől *Kubatov* Zorica oktatta a táncokat, s *Gubics* Lajos volt a tánccsoport vezetője. Jelenleg *Baka* Norbert a tánccsoport művészeti vezetője. Feladatuk, közösségépítő szerepük a bunyevác nemzetiségű hagyományok bemutatása. Céljuk a néptánckultúra és néptánchagyomány ápolása, színvonalának növelése, széles körű terjesztése. Táncfoglalkozásokat és táncházakat szerveznek. Jelentősebb táncházi eseményeiken a tagjaik által összegyűjtött népviseleteket, tárgyakat is kiállították. Nemcsak településükön, hanem országszerte sok helyen felléptek. A magyar határokon túl is – egyebek mellett Szabadkán, Érsekújváron és az erdélyi testvértelepülésen, Gyergyóújfaluban – sikert arattak, újra és újra hívják őket. A bunyevác hagyományápolók tompai találkozóját is megszervezték.

(h)